

РОЛЬ НАУКОВОЇ ШКОЛИ У СТАНОВЛЕННІ ОСВІТОЛОГІЇ (ВІТЧИЗНЯНИЙ ТА ЗАРУБІЖНИЙ ДОСВІД)*

Тетяна НАДВИНИЧНА

науковий співробітник

Інституту експериментальних систем освіти,

викладач кафедри соціальної роботи

Тернопільського державного економічного університету

Copyright © 2006

Розглядається проблема становлення та розвитку освітології як нового наукового напрямку в роботах зарубіжних та вітчизняних дослідників, а також висвітлюється питання ролі наукових шкіл щодо визначеної проблематики.

У мінливому сьогоденні освітня система вимагає певних інноваційних змін, які б трансформували традиційні організаційні схеми навчально-виховного процесу у прогресивні технології ведення безперервної взаємодії суб'єктів суспільства. Розв'язання такої ситуації утруднюється наявністю низки як зовнішніх, так і внутрішніх об'єктивних та незалежних обставин (кризовий економічний стан, низький рівень освітньої культури, слабе кадрове забезпечення тощо). При цьому сутнісного збагачення потребує сфера теоретико-методологічного обґрунтування умов та програм запровадження освітніх інновацій.

Стихійність інноваційних процесів, які заповнили освіту останнім часом, приховує в собі небезпеку девальвації традиційних форм передачі світобачення, головню норм і цінностей наукового зібрання, мистецтва науково-дослідницької роботи, її мотивації. Тому доцільним є введення такого полісистемного поняття, яке б дало змогу розв'язати фундаментальні проблеми галузі, втілити прогресивні інноваційні ідеї, що були б спрямовані не на примарний теоретичний пошук "на перспективу", а вирішували б поточні, нагальні цілі. У даному випадку найбільш доцільним є використання категорії *наукова школа* [3; 6]. Це – вища форма інтелектуального об'єднання, котре має на меті здобування, перетворення і зберігання фундаментальних знань у діяльності дослідницьких груп.

* Дослідження здійснене в рамках індивідуальної теми "Програмування процесів формування та розв'язування навчальних задач у системах традиційного та інноваційного навчання" (Шифр: ІЕСО-1.4-Ф), затвердженої Тематичним планом науково-дослідної та інноваційно-методичної роботи ІЕСО та НДЦ "Економіка вищої освіти" на 2005–2009 роки

Основне завдання системи освіти – це проектування “культурної людини”, котра здобуває та оволодіває певним пластом соціально-культурного досвіду (диференціація якого відбувається відповідно до вікових та індивідуальних ознак), що охоплює цілу систему структурованих знань, умінь, норм і цінностей. Донедавна вважалося, що поняття “освіта” обмежується вузьким колом формальних навчальних закладів (школа, технікум, університет) та має на меті передачу дозованого, визначеного та наперед схваленого матеріалу. Та нові підходи щодо освітніх процесів внесли свої корективи у розуміння цього визначення. Дослідження у даній сфері, а також сама логіка життя підказує, що освіта має не тільки задовольняти потребу людини у конкретній інформації, а й, виявивши особливості її психокультурного розвитку, зокрема характер поведінки, діяльності, спілкування, стилю життя тощо, сприяти внутрішньому зростанню та утвердженню себе у житті за допомогою усіх можливих комунікативних каналів. А для того, щоб втілити нову ідею в актуальну суспільну практику треба насамперед науково обґрунтувати *парадигму освіти*, розробити програму розвитку, визначити засоби, форми, технології, методи, передбачити її результати. Саме тому робота наукової школи як осередку народження, становлення та утвердження нових ідей і напрямків має стати своєрідним центром, який би зумів поєднати під своїм крилом увесь вітчизняний та зарубіжний досвід педагогічної практики із психокультурними особливостями учасників освітнього процесу.

Досить довгий час наукове співтовариство не лише нашої країни, а й сусідніх пострадянських держав отримувало незначну інформацію про пошукування, які велися з даної проблематики зарубіжними дослідниками. А між тим міжнародні організації вже декілька десятиків років працюють у напрямку розроблення *концепції безперервної освіти* (так звана теорія “пожиттєвої освіти” (lifelong education) та теорія “відновлювальної освіти” (recurrent education)) [2; 4], основним принципом якої є особливий підхід до категорії “освіта”. Зокрема, сам освітній процес має беззаперечний пріоритет над результатом, що розглядається поза жорстким зв’язком із способом його отримання й охоплює не лише всі види навчальних закладів та освітніх програм, але також і соціально-виробниче оточення, заклади культури, книги, засоби масової комунікації та сферу міжособистісного спілкування тощо. Експертами ЮНЕСКО [8] були сформульовані основні принципи системи безперервної освіти: а) всезагальний характер; б) наступність між різними ступенями освіти та напрямками формування особистості; в) інтеграція усіх освітніх впливів (навчальний заклад, соціальне оточення, виробництво, засоби інформації, заклади культури); г) взаємозв’язок загальної і професійної освіти; д) політехнічна освіта, що доповнюється підготовкою на виробництві; е) відкритість і гнучкість системи освіти.

На основі цього російські дослідники даної проблематики розробили декілька власних напрямків й науково обґрунтували, скажімо, зміст поняття *порівняльної едукології* [5], що має стати основою пізнання загальноосвітньої системи і базисом для розвитку суто педагогічного світогляду працівників освіти. Системний підхід

до оцінки зарубіжного педагогічного досвіду передбачає розгляд як окремих інваріантно-інтегративних сторін процесу навчання, так і цілісного охоплення систем освіти різних країн, груп країн чи регіонів у їхній єдності і внутрішніх зв'язках. Зазначений напрямок ґрунтується на наступних принципах: 1) діалектичного підходу до розгляду багатогранного педагогічного досвіду закордонних країн; 2) конструювання інтегрованого знання з актуальних проблем сучасної дидактики на основі концепції цілісного навчально-виховного процесу; 3) відповідності відбору навчального матеріалу логіці розвитку дидактики та її науковим методам пізнання; 4) відповідності практичній реалізації узагальнених знань, отриманих порівняльною педагогікою, цілям школи та умовам її розвитку; 5) об'єктивності.

Інша течія наукових пошуків спрямована на так звану нову інтегральну сферу знань – *інфоноосферну едукологію* – комплекс наук про стихійну і цілеспрямовану циркуляцію освітньої інформації в інфоноосфері, про освітні процеси і системи в інформаційному суспільстві, про безперервну дистанційну освіту членів суспільства у віртуальному кібер-просторі [1]. Передові технології сучасності (доступ до Інтернету, дистанційне навчання тощо) дають змогу багатьом людям отримувати необхідні знання та інформацію незалежно від місця проживання, культурних особливостей та рівня освіченості.

Незважаючи на таку різноманітність у дослідженнях, усі вищезазначені напрямки та обґрунтовані принципи носять скоріше декларативний характер та не мають належного теоретико-методологічного підґрунтя. На противагу цьому, вітчизняні вчені, зокрема наукова школа професора А. В. Фурмана, здійснює ґрунтовні пошукування у даному напрямку та стверджує, що новою наукою, яка має прийти на зміну традиційній педагогіці, має стати *освітологія*, “предметом якої є ідеї, принципи, закономірності розвитку, функціонування та управління освітнього простору суспільства у єдності її двох сфер – *видимої* (формальної) та *невидимої* (змістової)” [7, с. 8]. Перша обіймає освітні заклади та культурні осередки формального типу, а друга відображає неформальний бік освітнього процесу, який розгортається на кількох рівнях – людства, соціуму, соціальних груп тощо [Там само, с. 6]. З огляду на це логічно виникає коло запитань і проблем щодо поєднання зазначених двох сфер на науково-практичному рівні та забезпечення якнайшвидшого втілення їх у повсякденне життя. Інноваційна модульно-розвивальна система, розробкою та впровадженням якої займається наукова школа, може стати основним аргументом у вирішенні більшості зазначених труднощів. Адже вона, з одного боку, бере свій початок у сфері формальної традиційної освіти, не суперечить їй, а просто надбудовується над нею, з іншого ж – як фундаментальний психологічний експеримент дає змогу за допомогою вже розроблених оргуправлінських, соціологічних, дидактичних та психологічних засобів налагодити повноцінну систему, що поєднує розвиток кожної окремої людини зокрема із особливостями функціонування соціосистеми в цілому. Таким чином, освітологія може вважатися системним напрямком дослідження проблем організації безперервного навчально-виховного процесу, що має на меті

1 – концепція безперервної освіти:

утверджує необхідність безперервної освіти індивіда упродовж життя

4 – освітологія:

наука, яка систематизує, реструктуризує та здобуває знання, досвід в організації навчально-виховно-освітнього процесу; характеризується полісистемністю, інтегративністю та розвитковістю

2 – порівняльна едукологія:

здійснює порівняльно-аналітичне дослідження різних наукових напрямків систем освіти

3 – інфоноосферна едукологія:

досліджує можливості застосування новітніх інформаційних технологій при безперервному освітньому процесі

Рис.

Теоретико-методологічні концепції дослідження освітньої системи

об'єднання усіх вищезазначених освітніх систем (рис.), оскільки її теоретико-методологічною основою є вітакультурна парадигма, що зумовлює: 1) безперервність освіти; 2) створення програм культурного розвитку індивіда відповідно до ментальних, історичних та цивілізаційних вимог соціуму; 3) функціонування систем виховання, навчання і освіти в єдиному організаційному просторі (системність); 4) повноцінне задіяння адаптаційних процесів у структурі особистості для її гармонійного перебування у мінливому соціумі.

Отож, надскладне завдання сьогодишнього освітнього процесу, з яким зіштовхнулися науковці усіх країн, полягає у тому "щоб безальтернативно відкрити і конструктивно змінити невидиму – змістову, неформальну, людиноствердну – сферу організованого та неорганізованого освітнього процесу" [7], яке повноцінно можна розв'язати лише спільними зусиллями дослідників різного спрямування. Саме за таким принципом організують свою діяльність визнані наукові школи. Група науковців під керівництвом А. В. Фурмана впродовж 14 років розробляє теорію та методологію модульно-розвивальної системи освіти, що ґрунтується на вітакультурній парадигмі і зорієнтована на створення інноваційної освітології.

1. Извозчиков В. А. Инфоноосферная эдукология. Новые информационные технологии обучения. – СПб., 1991. – 120 с.

2. Можасова Л. Г. Научно-технический прогресс и современные концепции образования в развитых капиталистических странах. – М., 1987.

3. Надвинична Т. Розвиток наукових шкіл як суспільна проблема // Психологія і суспільство. – 2003. – № 3. – С. 114–123.

4. Ние Г. Европа перемен: проблемы исследования высшего образования: Высшее образование в Европе. – Т. XVI. – 1991. – №3. – С. 6–34.

5. Прокотцов В. И. Эдукология: принципиально новая наука образования. – М., 2002.

6. Устенко О. Наукові школи як фундамент вищої освіти // Психологія і суспільство. – 2002. – № 3–4. – С. 11–20.

7. Фурман А. Постановка освітології, або похід за горизонти відомого // Психологія і суспільство. – 2003. – № 4. – С. 5–10.

8. ЮНЕСКО. Международная конференция по образованию. – 41-сессия. Политика и стратегия в области послесреднего образования и его диверсификация в свете положения в области занятости. – Париж, 1989.